

Franciszek Wentowski

Egzekucja z rachunku bankowego jednostek gospodarki uspołecznionej

Palestra 11/2(110), 12-28

1967

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

te sprawy w zasadzie w gestii rad. Uzasadnienie polecenia mającego za przedmiot rozpoznanie sprawy skreślenia adwokata z listy zawiera wykładnię przepisów pchcdzącą od organu zwierzchniego, którego interpretacja przepisów prawnych jest wiążąca dla rad adwokackich we wszystkich innych sprawach. Autorem tej wykładni jest tu organ, od którego rady adwokackie we wszystkich pozostałych sprawach pozostają w stałej zależności, który w szczególności uprawniony jest do rozwiązania rady i wyznaczenia komisarycznego dziekana (art. 47 ust. 1 i 2) oraz który m. in. sprawuje kontrolę nad funduszami adwokatury (np. nad funduszem tzw. szkoleniowym, z którego finansowane są w znacznej mierze inwestycje o charakterze lokalowym i in.). W takiej sytuacji nietrudno dostrzec, że decyzja Ministra Sprawiedliwości polecająca rozpoznanie sprawy skreślenia adwokata z listy, stanowiąca w istocie rzeczy żądanie skreślenia poparte całym autorytetem najwyższego organu administracji, sprzeczna jest z konstrukcją ustawy, która przyznaje radom adwokackim — w kwestii skreślenia — *quasi-niezawisłość*.

FRANCISZEK WENTOWSKI

Egzekucja z rachunku bankowego jednostek gospodarki społecznej

Wejście w życie kodeksu cywilnego, nowego kodeksu postępowania cywilnego oraz ustawy z dnia 27 czerwca 1966 r. o postępowaniu egzekucyjnym w administracji¹ zmieniło w zasadniczy sposób stan prawny regulujący problematykę rachunku bankowego oraz pokrywanie z tego rachunku tytułów egzekucyjnych sądowych, arbitrażowych i administracyjnych.

I. Umowa rachunku bankowego, uregulowana przepisami art. 725—733 k.c., jest jednym z głównych typów umowy zawieranej pomiędzy bankiem państwowym a jego klientami. Zasadniczy charakter tej umowy wynika z funkcji, jaką rachunek bankowy pełni w naszej gospodarce.

W gospodarce socjalistycznej rachunki bankowe służą w szczególności: 1) do koncentrowania na nich środków pieniężnych jednostek gospodarki społecznej przeznaczonych do obrotu gospodarczego (rachunki rozliczeniowe), 2) do gromadzenia na nich środków pieniężnych na określone cele gospodarcze (rachunki funduszy specjalnych i rezerw), na finansowanie inwestycji i budownictwa mieszkaniowego (rachunki funduszy inwestycyjnych i funduszy inwestycyjno-remontowych, rachunki zakładowych funduszy mieszkaniowych itp.) oraz 3) do przeprowadzania rozliczeń pieniężnych za pośrednictwem tych rachunków.

Zgodnie z przepisami ustawy z dnia 1 lipca 1959 r.: o rozliczeniach pieniężnych

¹ Dz. U. Nr 24, poz. 151.

jednostek gospodarki uspołecznionej² jednostki tej gospodarki są obowiązane do posiadania rachunku (rachunków) we właściwym banku lub w spółdzielni oszczędnościowo-pożyczkowej, do gromadzenia na nim swoich środków pieniężnych (przewyższających tzw. pogotowie kasowe) oraz do przeprowadzania rozliczeń za jego pośrednictwem — z wyjątkiem wypadków określonych w przepisach szczególnych.³

Rachunek bankowy stanowi zatem obligatoryjne ogniwo w procesie akumulacji środków pieniężnych i rozliczeń jednostek gospodarki uspołecznionej. Jest on jednym z głównych środków, za pomocą których bank państwowy może spełniać zarówno funkcję ogólnopanstwowego aparatu ewidencjonowania — w formie pieniężnej — wytwórczości i dystrybucji, jak i funkcję kontroli nad właściwym przebiegiem procesów gospodarczych.

Przed wejściem w życie kodeksu cywilnego kwalifikacja prawna umowy rachunku bankowego była sprawą sporną. W literaturze fachowej reprezentowane były na ten temat różne poglądy. Niektórzy traktowali wkłady pieniężne na rachunek bankowy jako umowę o bezterminowy wkład pieniężny, inni — jako umowę pożyczki zawieranej pomiędzy bankiem a posiadaczem rachunku bankowego, jeszcze inni — jako umowę o depozyt nieprawidłowy. Występował także pogląd, że umowa rachunku bankowego stanowi szczególny typ umowy, który nie mieści się w klasyfikacji umów objętych systemem umów kodeksu zobowiązań z 1933 r.⁴

Kodeks cywilny, wprowadzony ustawą z dnia 23 kwietnia 1964 r.⁵, uregulował umowę rachunku bankowego jako nowy typ umowy, stanowiącej „dostosowaną do potrzeb ustroju socjalistycznego regulację cywilnoprawnego stosunku pomiędzy bankiem a klientem”.⁶

Przepisy wprowadzające kodeks cywilny utrzymały w mocy powołaną wyżej ustawę o rozliczeniach pieniężnych jednostek gospodarki uspołecznionej (art. VIII § 2 pkt 12). Przepisy zaś kodeksu cywilnego w tytule regulującym umowę rachunku bankowego dodatkowo stwierdzają, że nie uchybiają one przepisom o rozliczeniach pieniężnych między jednostkami gospodarki uspołecznionej (art. 733).⁷ Dlatego też, analizując stosunki zachodzące pomiędzy bankiem a jego klientami-jednostkami gospodarki uspołecznionej z umowy rachunku bankowego, nie można pomijać przepisów regulujących rozliczenia pieniężne tych jednostek.

W myśl art. 725 k.c. przez umowę rachunku bankowego bank zobowiązuje się względem posiadacza rachunku bankowego, na czas oznaczony lub nie oznaczony, do przechowywania jego środków pieniężnych oraz do przeprowadzania na jego zlecenie rozliczeń pieniężnych.

Dla jednostek gospodarki uspołecznionej — jak to już podkreślono — posiadanie rachunku bankowego i przeprowadzanie rozliczeń za pośrednictwem tego rachunku jest obligatoryjne. Wynika stąd, że zarówno bank, jak i jednostka gospodarki uspołecznionej są zobowiązane do zawarcia umowy rachunku bankowego, rodzącej określone stosunki cywilnoprawne dla obu stron.

Należy przy tym podkreślić, że w naszym systemie gospodarczym obowiązuje za-

² Dz. U. Nr 44, poz. 215.

³ Mianowicie w rozporządzeniu Ministra Finansów z dnia 13 sierpnia 1958 r. w sprawie zasad gospodarki kasowej jednostek gospodarki uspołecznionej (Dz. U. Nr 54, poz. 263).

⁴ Patrz M. Gersdorf i T. Michałowski: *Zasady prawne rozliczeń za dostawy, roboty i usługi*, Wydawnictwo Prawnicze 1957, str. 263—64.

⁵ Dz. U. Nr 16, poz. 94.

⁶ Z uzasadnienia projektu kodeksu cywilnego, Wydawnictwo Prawnicze 1962, str. 212.

⁷ Należy zwrócić uwagę na różnicę terminologiczną, wskazującą na inny zakres podmiotowy, pomiędzy art. 733, który stwierdza, że „przepisy tego tytułu nie uchybiają przepisom o rozliczeniach pieniężnych między jednostkami gospodarki uspołecznionej”, a przedmiotem ustawy o rozliczeniach pieniężnych jednostek gospodarki uspołecznionej.

sada ściśle określonej wyłączności poszczególnych banków państwowych w zakresie akumulacji środków pieniężnych oraz finansowania, kredytowania i kontroli działalności jednostek gospodarki uspołecznionej, unormowana przepisami prawa bankowego⁸, ustawy o Narodowym Banku Polskim⁹ oraz uchwałami Rady Ministrów, określającymi zadania poszczególnych banków państwowych i zatwierdzającymi ich statuty.¹⁰ Jednostki gospodarki uspołecznionej nie mają zatem prawa wyboru instytucji bankowej, z którą chciałyby utrzymywać stosunki pieniężno-kredytowe, w jakich chciałyby z kolei akumulować środki pieniężne i zaciągać pożyczki (kredyty) bankowe. Są one obowiązane nawiązać te stosunki z tym bankiem, do którego ustawowego lub statutowego zakresu działania należy wchodzenie w stosunki pieniężno-kredytowe z daną grupą klientów lub finansowanie i kredytowanie ich działalności gospodarczej (eksploatacyjnej, inwestycyjnej, w zakresie kapitałnych remontów itp.).¹¹

Obowiązek gromadzenia środków pieniężnych na rachunku bankowym oraz przeprowadzania rozliczeń pieniężnych za pośrednictwem tego rachunku ogranicza także możliwość rozwiązywania umowy rachunku bankowego między jednostkami gospodarki uspołecznionej a bankiem państwowym. Zgodnie z art. 730 k.c. bank może wypowiedzieć taką umowę tylko z ważnych powodów.

Te przepisy kodeksu cywilnego, które dotyczą umowy rachunku bankowego, z natury rzeczy regulują jedynie najbardziej zasadnicze elementy tego rodzaju umów: istotę rachunku bankowego (art. 725), uprawnienia banku do wykorzystywania czasowo wolnych środków zgromadzonych na rachunku bankowym na potrzeby gospodarki narodowej (art. 726), obowiązek banku wykonywania zleceń posiadacza rachunku bankowego, chyba że szczególne przepisy na to nie zezwalają (art. 727), obowiązek banku informowania posiadacza rachunku o każdej zmianie stanu rachunku bankowego oraz obowiązek posiadacza rachunku bankowego zgłaszania bankowi niezgodności salda (art. 728), obowiązek posiadacza imiennego rachunku bankowego zawiadomienia banku o każdej zmianie swego zamieszkania lub siedziby (art. 729), sprawę rozwiązania umowy rachunku bankowego (art. 730) oraz sprawę przedawnienia roszczeń wynikających ze stosunku rachunku bankowego (art. 731).¹²

Ramowy charakter tych norm uzasadnia praktykę rozwijania przepisów kodeksowych w formie tzw. przepisów dla posiadaczy rachunków bankowych, stanowiących integralną część umowy rachunku bankowego, a także w formie bankowych instrukcji dotyczących rachunków bankowych i rozliczeń pieniężnych jednostek gospodarki uspołecznionej¹³, regulujących m. in. tryb i technikę otwierania i prowadzenia rachunków bankowych oraz przeprowadzania rozliczeń pieniężnych.

⁸ Ustawa z dnia 13 kwietnia 1960 r. (Dz. U. z 1960 r. Nr 20, poz. 121, z 1964 r. Nr 8, poz. 50 i z 1966 r. Nr 24, poz. 151).

⁹ Ustawa z dnia 2 grudnia 1958 r. (Dz. U. Nr 72, poz. 356).

¹⁰ Uchwały Rady Ministrów nr 7—12 z dnia 3 stycznia 1961 r. (Monitor Polski Nr 9, poz. 47, 43, 49, 50, 51 i 52).

¹¹ Patrz także zarządzenie Ministra Finansów z dnia 12 sierpnia 1960 r. w sprawie właściwości banków państwowych w zakresie finansowania działalności eksploatacyjnej i inwestycji (Monitor Polski z 1960 r. Nr 68, poz. 320 oraz z 1962 r. Nr 33, poz. 155 i Nr 50, poz. 242).

¹² Należy podkreślić, że zgodnie z art. 732 k.c. (przepisy te goż k.c. dotyczące umowy rachunku bankowego stosuje się również do rachunków prowadzonych przez spółdzielnie oszczędnościowo-pożyczkowe).

¹³ Szczegółowe zasady stosowania obowiązujących form rozliczeń ustala Prezes Narodowego Banku Polskiego w porozumieniu z naczelnymi dyrektorami innych banków — zgodnie z przepisem § 11 rozporządzenia Ministra Finansów z dnia 13 sierpnia 1958 r. w sprawie form rozliczeń za dostawy, roboty i usługi między jednostkami gospodarki uspołecznionej (Dz. U. z 1958 r. Nr 54, poz. 264, z 1960 r. Nr 33, poz. 188, z 1961 r. Nr 46, poz. 251, z 1962 r. Nr 52, poz. 258, z 1965 r. Nr 25, poz. 171 i z 1966 r. Nr 51, poz. 312).

Na tle powyższych uwag należy rozważyć prawną stronę instytucji rachunku bankowego. Rozpatrując tę instytucję w tym aspekcie, trzeba dojść do przekonania, że można w niej wyodrębnić określone elementy prawa finansowego i prawa cywilnego.

Szereg norm prawnych dotyczących rachunku bankowego, za pomocą których państwo — w wykonaniu swoich władczych funkcji — reguluje, organizuje i kontroluje stosunki pieniężne w zakresie planowego gromadzenia i rozdziału środków pieniężnych oraz sposobu przeprowadzania rozliczeń pieniężnych, należy do prawa finansowego. W tym zakresie — rzecz jasna — bank nie jest kontrahentem posiadacza rachunku bankowego. Bank występuje w tym zakresie jako organ kontroli finansowo-gospodarczej państwa, które przy pomocy aparatu bankowego realizuje swoje funkcje kierownicze i planująco-regulacyjne.

Natomiast normy prawne regulujące prawa i obowiązki banku oraz posiadacza rachunku bankowego jako równorzędnych stron w obrocie majątkowym, tj. regulujące sferę usługowej działalności banku — należą do prawa cywilnego.

Rozgraniczenie sfer działalności banku w omawianym przedmiocie na cywilnoprawną i finansowoprawną nie jest rzeczą prostą. W obecnym bowiem stanie prawnym instytucja rachunku bankowego normowana jest szeregiem przepisów prawnych, o których była wyżej mowa, a które — z wyjątkiem kodeksu cywilnego — w zasadzie należą do prawa finansowego, przy czym część norm w nich zawartych ma istotne znaczenie dla stosunków cywilnoprawnych zachodzących pomiędzy bankiem a jego klientami, a niektóre z nich mają wyraźny charakter stosunków cywilnoprawnych.

Szczegółowe rozważenie tych zagadnień wykraczałoby jednak poza ramy określonego tematu.¹⁴

II. Przechodząc po tych uwagach na temat rachunku bankowego i rozliczeń pieniężnych jednostek gospodarki uspołecznionej do problemu egzekucji z rachunku bankowego, należy przede wszystkim zająć się realizacją należności jednostek gospodarki uspołecznionej opartych na tytułach egzekucyjnych w trybie inkasa bankowego, tj. szczególnie, dogodnym przy tym dla wierzyteli sposobem realizacji tytułów egzekucyjnych (sądowych, arbitrażowych i administracyjnych).

Tryb inkasa bankowego tytułów egzekucyjnych został wprowadzony powołaną wyżej ustawą z dnia 1 lipca 1958 r. o rozliczeniach pieniężnych jednostek gospodarki uspołecznionej. W szczególności art. 8 ust. 1 tej ustawy stanowi, że tytuły egzekucyjne (sądowe, arbitrażowe, administracyjne) bank pokrywa, w kolejności ich wpływu, z rachunku jednostki gospodarki uspołecznionej — bez względu na jej dyspozycje i przed wszystkimi innymi płatnościami. Ustęp 2 tego artykułu

¹⁴ W literaturze problematyką rachunku bankowego zajmują się m. in. Mirosław Gersdorf i Tadeusz Michałowski: *Rozliczenia pieniężne*, Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa 1961, str. 167—184. Przy studiowaniu tej pracy należy wziąć pod uwagę, że od ukazania się tej książki do chwili obecnej szereg powołanych w niej przepisów uległo zmianie. Jest to spowodowane przede wszystkim wejściem w życie kodeksu cywilnego, kilkakrotną nowelizacją rozporządzenia Ministra Finansów z dnia 13 sierpnia 1958 r. w sprawie form rozliczeń za dostawy, roboty i usługi między jednostkami gospodarki uspołecznionej (Dz. U. z 1958 r. Nr 54, poz. 264, z 1960 r. Nr 33, poz. 182, z 1961 r. Nr 46, poz. 251, z 1962 r. Nr 52, poz. 258, z 1965 r. Nr 25, poz. 171 i z 1966 r. Nr 51, poz. 312), oraz zmianą przepisów dotyczących finansowania inwestycji kapitałnych remontów jednostek państwowych (uchwała nr 278 Rady Ministrów z dnia 28 października 1965 r. — *Monitor Polski* Nr 61, poz. 318). Omawianą problematyką zajmuje się również Eugeniusz Kaczmarek: *Umowa rachunku bankowego w kodeksie cywilnym*, „Wiadomości Narodowego Banku Polskiego” nr 6 z 1966 r., str. 230 i nast. Należy także zwrócić uwagę na interesujące wywody tegoż autora zawarte w artykule pt.: *Rozliczenia między jednostkami gospodarki uspołecznionej*, publikowane w „Wiadomościach NBP” nr 5 z 1966 r., str. 167 i nast.

stwierdza, że powyższy przepis „nie narusza praw wierzycieli do dochodzenia ich roszczeń objętych tytułem egzekucyjnym w drodze egzekucji”.

Jak wynika z powyższych ustaleń, inkaso bankowe tytułów egzekucyjnych jest szczególną instytucją, która nie ma charakteru egzekucji. Jest to jedna z form rozliczeń pieniężnych jednostek gospodarki społecznej, w treści zbliżona do bezakceptowego inkasa żądań zapłaty.

Forma ta ma w obowiązujących przepisach wyraźnie uprzywilejowany charakter. Nasze ustawodawstwo wyraźnie preferuje ten tryb realizacji tytułów egzekucyjnych, przy czym intencją stosownych przepisów jest maksymalne ograniczenie egzekucyjnego dochodzenia roszczeń między jednostkami gospodarki społecznej.

Ta intencja ustawodawcy wynika m. in. z przepisów k.p.c., w myśl których komornik, jednocześnie z zajęciem wierzytelności z rachunku bankowego, obowiązany jest zawiadomić o tym jednostkę nadrzędną dłużnika (art. 1062 § 2), jak również wynika z dyspozycji zawartej w rozporządzeniu Rady Ministrów w sprawie organizacji państwowych komisji arbitrażowych i trybu postępowania arbitrażowego, nakazującej bezzwłoczne wykonanie orzeczeń arbitrażowych bez wdrażania postępowania egzekucyjnego (§ 94 ust. 1).

W realizacji omawianej formy rozliczeń występuje obok wierzyciela (podawcy tytułu na inkaso bankowe) i dłużnika (posiadacza rachunku bankowego) bank prowadzący rachunek bankowy dłużnika.

Ramowe przepisy w tym przedmiocie, zawarte w ustawie o rozliczeniach pieniężnych jednostek gospodarki społecznej, zostały w sposób szczegółowy uregulowane instrukcją służbową Narodowego Banku Polskiego Nr B/2 — Rozliczenia pieniężne, wydaną na podstawie delegacji z § 11 rozporządzenia Ministra Finansów z dnia 13 sierpnia 1958 r. w sprawie form rozliczeń za dostawy, roboty i usługi między jednostkami gospodarki społecznej¹⁵ — w porozumieniu z naczelnymi dyrektorami Banku Inwestycyjnego i Banku Rolnego.

Wspomniana instrukcja ustala następujący tryb postępowania w zakresie realizacji należności jednostek gospodarki społecznej, opartych na tytułach egzekucyjnych:

Oddziały banku przyjmują tytuły egzekucyjne według zasad obowiązujących dla rozliczeń inkasowych, tzn. że tytuły egzekucyjne powinny być składane przez wierzyciela przy żądaniach zapłaty (bez względu na wysokość zasądzonych roszczeń). Bank nie przyjmuje — oczywiście — tytułów arbitrażowych przedawnionych (sprekludowanych), w szczególności składanych do banku po upływie jednego roku od dnia wydania klauzuli wykonalności, a w razie wstrzymania wykonania orzeczenia w związku z wniesieniem odwołania lub rewizji nadzwyczajnej — po upływie roku od dnia uprawomocnienia się orzeczenia kończącego postępowanie. Oddział banku płatnika wstrzymuje pokrycie żądania zapłaty opartego na tytule egzekucyjnym, jeżeli płatnik przedstawi przed obciążeniem jego rachunku zarządzenie organu orzekającego, które wstrzymuje wykonanie orzeczenia. Bank zatrzymuje złożony mu w trybie inkasa bankowego tytuł egzekucyjny przy żądaniu zapłaty aż do czasu obciążenia rachunku płatnika. Po całkowitym zaś pokryciu żądania zapłaty bank przesyła skasowany (opatrzony adnotacją „oplacono”) tytuł egzekucyjny płatnikowi wraz ze stosownym wyciągiem rachunku bankowego.

Nieco odmiennie przedstawia się sprawa realizacji w trybie inkasa bankowego

¹⁵ Należy nadmienić, iż powołane rozporządzenie stanowi m. in., że pokrycie żądań zapłaty opartych na tytułach egzekucyjnych nie wymaga zgody dłużnika (§ 3 ust. 8) i że do tych żądań zapłaty nie stosuje się przepisów dotyczących zwrotu przez bank wierzycielowi nie pokrytych w przepisany terminie żądań zapłaty. Te żądania zapłaty bank przechowuje do czasu pokrycia należności, chyba że wierzyciel zażąda zwrotu tytułu (§ 3 ust. 10).

należności osób fizycznych i jednostek gospodarki nie uspołecznionej, opartych na tytułach egzekucyjnych. W szczególności tytuły wykonawcze (prawomocne tytuły egzekucyjne sądowe i zakładowych komisji rozjemczych) mogą być składane w banku przez te osoby tylko wówczas, gdy płatnicy (dłużnicy) mają swoje rachunki w danym oddziale banku. Bank bowiem nie przyjmuje tytułów wykonawczych lub egzekucyjnych, dotyczących takich dłużników, których rachunki są prowadzone w innych oddziałach banku. Bank nie przyjmuje również tych dokumentów, jeżeli dotyczą one jednostek będących w upadłości.

Tryb realizacji przyjętych tytułów wykonawczych (egzekucyjnych) przedstawia się następująco:

Z chwilą przyjęcia tytułu egzekucyjnego bank kieruje do dłużnika pismo zawiadamiające go o wpływie do banku tytułu i wzywa go, żeby w ciągu 10 dni kalendarzowych od daty pisma złożył oświadczenie, czy zasądzona wierzytelność została zaspokojona, czy też nie. W razie zaspokojenia wierzytelności dłużnik powinien przedstawić do wglądu odpowiedni dokument stwierdzający w sposób niewątpliwy dokonaną zapłatę.

Zawiadomienie, o którym była wyżej mowa, nie wstrzymuje realizacji tytułu. W szczególności bank, jednocześnie z wysłaniem tego zawiadomienia, objętą tytułem kwotą (znajdującą pokrycie w środkach zakumulowanych na rachunku dłużnika) pokrywa bez zgody dłużnika i przed innymi jego płatnościami, ale kwoty tej nie przekazuje wierzycielowi, lecz zatrzymuje ją na odrębnym koncie do czasu wypowiedzenia się dłużnika.

Jeżeli dłużnik w wyznaczonym terminie przedstawi dowód stwierdzający, że zasądzoną wierzytelność zapłacił lub że wykonanie tytułu zostało wstrzymane przez właściwy sąd — bank zwraca tytuł wierzycielowi z jednoczesnym prześięgowaniem zatrzymanych kwot na rachunek dłużnika. W przeciwnym razie bank przekazuje zatrzymaną kwotę wierzycielowi, a tytuł — po jego pełnym zrealizowaniu i skasowaniu — przesyła dłużnikowi.

Szczególnym zagadnieniem w ramach omawianego tematu jest sprawa pokrywania w trybie art. 8 ust. 1 ustawy o rozliczeniach pieniężnych jednostek gospodarki uspołecznionej tytułów egzekucyjnych z rachunków bankowych spółdzielni w likwidacji. Sprawa ta budziła liczne wątpliwości i wywołała różną praktykę. Wątpliwości te zostały wyjaśnione stosownymi interpretacjami i wyjaśnieniami Biura Prawnego Urzędu Rady Ministrów (z dnia 20 marca 1962 r. Nr Pr 550/3/62) i Gabinetu Ministra Finansów (z dnia 16 lipca 1965 r. Nr GM 3573/2/65).

Wspomniane wyżej wyjaśnienia reprezentują pogląd, że przepis art. 8 ust. 1 ustawy o rozliczeniach pieniężnych jest normą generalną dla rozliczeń pieniężnych jednostek gospodarki uspołecznionej, a więc dotyczy on również organizacji spółdzielczych — z zastrzeżeniami wynikającymi z art. 82 § 1 ustawy z dnia 17 lutego 1961 r. o spółdzielniach i ich związkach¹⁶ co do spółdzielni będących w likwidacji. W świetle tych wyjaśnień powołany wyżej art. 8 ust. 1 ustawy o rozliczeniach pieniężnych w związku z art. 82 § 1 ustawy z dnia 17 lutego 1961 r. o spółdzielniach i ich związkach należy rozumieć w ten sposób, że bank powinien pokrywać tytuły egzekucyjne dotyczące likwidowanych spółdzielni w kolejności ich wpływu bez względu na dyspozycje likwidatora spółdzielni i przed wszystkimi innymi płatnościami, ale przy ścisłym zachowaniu kolejności ustalonej dla spółdzielni w likwidacji w normie szczególnej, jaką jest art. 82 § 1 ustawy o spółdzielniach i ich związkach.

Taki tryb postępowania jest również zgodny z treścią § 95 ust. 1 rozporządzenia

¹⁶ Dz. U. Nr 12, poz. 61.

Rady Ministrów z dnia 3 maja 1960 r. w sprawie organizacji państwowych komisji arbitrażowych i trybu postępowania arbitrażowego.¹⁷

Z powyższych ustaleń wynika, że bank powinien pokrywać tytuły egzekucyjne, składane w trybie art. 8 ust. 1 ustawy o rozliczeniach pieniężnych, bez względu na dyspozycje likwidatora przy zachowaniu kolejności ustalonej dla spółdzielni w likwidacji w przepisie art. 82 § 1 ustawy o spółdzielniach i ich związkach. Ustawa ta bowiem nie uchylila przepisu art. 8 ustawy o rozliczeniach pieniężnych w stosunku do likwidowanych spółdzielni, a tylko ustaliła odmienną kolejność zaspokojenia roszczeń przypadających od spółdzielni w likwidacji.

III. W nowym k.p.c. obowiązujące dotychczas przepisy, które regulowały egzekucję z rachunku bankowego, uległy zasadniczym zmianom tak pod względem struktury tych przepisów, jak i treści wielu norm prawnych.

W stanie prawnym obowiązującym do dnia 1 stycznia 1965 r. egzekucja z rachunku bankowego była prowadzona na zasadzie przepisów regulujących egzekucję z wierzytelności pieniężnych i innych praw majątkowych (art. 636 i nast. k.p.c. z 1950 r. z późn. zm.). Kodeks postępowania cywilnego z 1964 r. uregulował ten temat w odrębnym dziale (art. 889—894). Ponadto nowy k.p.c. wprowadził również nowy dział, który reguluje sprawę egzekucji przeciwko jednostkom gospodarki uspołecznionej (art. 1060—1065).

W dziale dotyczącym egzekucji przeciwko jednostkom gospodarki uspołecznionej przyjęto różny tryb postępowania w zależności od tego, czy dłużnikiem jest Skarb Państwa lub inna jednostka państwowa nie będąca przedsiębiorstwem państwowym, przedsiębiorstwo państwowe, czy wreszcie inna jednostka gospodarki uspołecznionej.

Według k.p.c. z 1950 r. egzekucja sądowa należności przypadających od Skarbu Państwa była dopuszczalna tylko celem zrealizowania umownego prawa zastawu lub hipoteki umownej. W innych wypadkach wierzyciel — celem otrzymania należności pieniężnych — składał tytuł egzekucyjny bezpośrednio odpowiedniemu urzędowi, który był obowiązany niezwłocznie uiścić należność (art. 584 § 1 d. k.p.c.). Na mocy art. 33 dekretu z dnia 26 października 1950 r. o przedsiębiorstwach państwowych¹⁸ (a w stosunku do należności przypadających od przedsiębiorstw państwowych „Polskie Koleje Państwowe” i „Polska Poczta, Telegraf i Telefon” — na mocy art. 584 § 2 d. k.p.c.) ta sama zasada obowiązywała w stosunku do przedsiębiorstw państwowych.

W celu usprawnienia i przyśpieszenia realizacji tytułów egzekucyjnych wprowadzono (przepisami o rozliczeniach pieniężnych jednostek gospodarki uspołecznionej) omówiony wyżej tryb inkasa bankowego tych dokumentów.¹⁹

Nowy k.p.c. z 1964 r., wychodząc z założenia, że należy stworzyć dostatecznie silne gwarancje zaspokojenia wierzycieli, gdy dłużnikiem jest jednostka gospodarki uspołecznionej — wprowadził w zakresie egzekucji sądowej należności pieniężnych przeciwko tym jednostkom zasady zbliżone do praktyki, jaka się wytworzyła na tle stosowania art. 8 ustawy z dnia 1 lipca 1958 r. o rozliczeniach pieniężnych jednostek gospodarki uspołecznionej.²⁰

Zgodnie z przepisami nowego k.p.c., gdy dłużnikiem wierzytelności pieniężnej

¹⁷ Dz. U. Nr 26, poz. 148.

¹⁸ Dz. U. z 1960 r. Nr 18, poz. 111.

¹⁹ Niekiedy błędnie uważanej za „uproszczenie stosowania art. 584 k.p.c.” Patrz w tej mierze artykuł Jerzego Kopey: Stosowanie art. 584 k.p.c. w drodze inkasa bankowego, „Palestra” nr 9/11 1964. Autor w tym artykule przeoczył ustawę z dnia 1 lipca 1958 r. o rozliczeniach pieniężnych jednostek gospodarki uspołecznionej.

²⁰ Z uzasadnienia projektu k.p.c., Wydawnictwo Prawnicze 196', str. 232.

jest Skarb Państwa lub inna państwowa osoba prawna (w tym także przedsiębiorstwo państwowe), wierzyciel w celu otrzymania należności pieniężnej składa tytuł egzekucyjny bezpośrednio tej państwowej jednostce organizacyjnej, z której działalnością wiąże się dochodzone roszczenie, przy czym ta jednostka (dłużnik) obowiązana jest niezwłocznie należność uiścić (art. 1060 k.p.c.).

Gdy dłużnikiem jest Skarb Państwa lub inna państwowa osoba prawna, z wyjątkiem jednak przedsiębiorstw państwowych, wierzyciel na uiszczenie należności powinien zaczekać 7 dni, a po bezskutecznym upływie tego okresu może się zwrócić do jednostki nadrzędnej dłużnika z wnioskiem o zarządzenie pokrycia należności z funduszków dłużnika. Kodeks postępowania cywilnego nakłada przy tym na jednostkę nadrzędną dłużnika obowiązek wydania takiego zarządzenia.²¹

Oczywiście przepis art. 1060 k.p.c. nie wyłącza uprawnień przysługujących wierzycielowi na mocy art. 8 ust. 1 ustawy z dnia 1 lipca 1958 r. o rozliczeniach pieniężnych jednostek gospodarki uspołecznionej, tzn. nie pozbawia wierzyciela możliwości realizowania tytułów egzekucyjnych w trybie inkasa bankowego.

W stosunku do przedsiębiorstw państwowych nowy k.p.c. uchylił obowiązującą przedtem zasadę wyłączającą te przedsiębiorstwa spod egzekucji sądowej. Stanowi to zasadniczo inne uregulowanie omawianego problemu niż poprzednio.

Zgodnie z art. 1062 k.p.c., gdy dłużnikiem jest przedsiębiorstwo państwowe, a wierzytelność objęta złożonym dłużnikowi tytułem egzekucyjnym nie została uiszczona w ciągu miesiąca od daty złożenia tytułu, wierzyciel może przeprowadzić egzekucję sądową do rachunku bankowego dłużnika. Należy przy tym podkreślić, że w celu zapobieżenia dopuszczaniu przez przedsiębiorstwa państwowe do dochodzenia od nich należności pieniężnych z rachunku bankowego w trybie egzekucji sądowej nowy k.p.c. włożył na komornika obowiązek zawiadamiania o prowadzonej egzekucji (jednocześnie z zajęciem wierzytelności z rachunku bankowego) jednostkę nadrzędną dłużnika (art. 1062 § 2 k.p.c.).

Dopuszczalność prowadzenia egzekucji sądowej należności pieniężnych przeciwko dłużnikom-jednostkom gospodarki uspołecznionej nie będącym państwową jednostką organizacyjną nie uległa zmianie. Egzekucję tych należności przeprowadza się z jej rachunku bankowego (art. 1063 § 1 k.p.c.), przy czym jeżeli egzekucja ta nie da wyniku w okresie jednego miesiąca, to może być prowadzona egzekucja z innego mienia dłużnika (o wszczęciu tej egzekucji komornik zawiadamia jednostkę nadrzędną dłużnika), a w razie bezskuteczności egzekucji z innego mienia — można prowadzić egzekucję ze środków trwałych dłużnika (art. 1063 § 2 i § 3 k.p.c.).²² W stosunku zatem do tych dłużników — w świetle przepisów k.p.c. — egzekucja z rachunku bankowego stała się obligatoryjna przed wszczęciem egzekucji z innego mienia dłużnika.

W świetle omówionych wyżej przepisów egzekucję sądową wierzytelności pieniężnych z rachunku bankowego można zatem prowadzić przeciwko przedsiębior-

²¹ Ten tryb postępowania obowiązuje również w stosunku do wierzytelności przypadających od przedsiębiorstw państwowych „Polskie Koleje Państwowe” i „Polska Poczta, Telegraf, Telefon” na mocy art. 1062 § 4 k.p.c.

²² Szczególny tryb postępowania obowiązuje w stosunku do rolniczych spółdzielni produkcyjnych. W szczególności z rachunku bankowego tych spółdzielni bank pokrywa egzekwowane wierzytelności w miarę istnienia środków obrotowych na rachunku. Wpłata nie może jednak przekraczać połowy salda czynnego w chwili jej dokonania. Jeśli zaś saldo w tej części nie wystarcza na pełne zaspokojenie egzekwowanej należności, to dalszych wypłat aż do pełnego zaspokojenia wierzytelności dokonuje się po otrzymaniu nowych wpływów, jednakże również tylko w granicach połowy tych wpływów (art. 1064 § 1 k.p.c.). Kodeks postępowania cywilnego upoważnił przy tym Radę Ministrów do określenia — w trybie rozporządzenia — mienia rolniczych spółdzielni produkcyjnych nie podlegającego egzekucji (art. 1064 § 2 k.p.c.).

stwom państwowym (po wyczerpaniu trybu postępowania omówionego wyżej, uregulowanego przepisami art. 1060 i art. 1062 k.p.c.) oraz przeciwko jednostkom gospodarki uspołecznionej nie będącym państwową jednostką organizacyjną.

Powstaje w związku z tym pytanie, czy każdy rachunek bankowy jest rachunkiem bankowym w rozumieniu przepisów kodeksu cywilnego (art. 725—733 k.c.) oraz czy z każdego rachunku będącego rachunkiem bankowym w rozumieniu tych przepisów może być prowadzona egzekucja należności pieniężnych.

Są to tematy kontrowersyjne, nastrożające w praktyce liczne wątpliwości. W naszej bowiem gospodarce — jak to już podkreślono wyżej — rachunki bankowe, stanowiące dostosowaną do potrzeb ustroju socjalistycznego regulację cywilnoprawną stosunku pomiędzy bankiem a jego klientami, służą m. in. do koncentrowania na nich środków pieniężnych przeznaczonych nie tylko do obrotu gospodarczego (rachunki rozliczeniowe), ale także do gromadzenia na nich środków pieniężnych na określone cele gospodarcze, jak np. rachunki funduszy inwestycyjnych, funduszy inwestycyjno-remontowych, zakładowych funduszy mieszkaniowych itp. Generalnie biorąc, jednostki gospodarki uspołecznionej prowadzą dwojakiemu rodzaju działalność gospodarczą: eksploatacyjną i inwestycyjną. Powoduje to m. in. rozdział środków eksploatacyjnych od inwestycyjnych oraz prowadzenie odrębnych rachunków bankowych, na których są gromadzone środki przeznaczone na eksploatację, i oddzielnych rachunków bankowych dla środków inwestycyjnych (inwestycyjno-remontowych). Można reprezentować pogląd, że odrębnym zakresem działalności powinny odpowiadać w zasadzie co najmniej odrębne zakresy odpowiedzialności majątkowej dłużnika. W postawionym zagadnieniu chodzi przede wszystkim o problem pokrywania należności dotyczących działalności inwestycyjnej ze środków eksploatacyjnych. Przepisy normujące to zagadnienie zamieszczone są w przepisach regulujących finansowanie inwestycji i kapitalnych remontów jednostek państwowych.

W obowiązujących w tej kwestii od dnia 1 stycznia 1966 r.²³ przepisach nastąpiło ściślejsze powiązanie gospodarki inwestycyjnej z gospodarką eksploatacyjną, niż to miało miejsce poprzednio, lecz istota sprawy nie uległa zmianie. Ściślejsze bowiem powiązanie gospodarki inwestycyjnej z gospodarką eksploatacyjną dotyczy przede wszystkim pogłębienia zasady obciążania gospodarki eksploatacyjnej skutkami nieprawidłowej działalności inwestycyjnej (np. obciążenie gospodarki eksploatacyjnej zwiększonym oprocentowaniem kredytów bankowych w razie przekroczenia przez inwestora obowiązującego cyklu budowy lub kosztu inwestycji — oraz kwotą nie zalegalizowanych przekroczeń planowanych kosztów inwestycji itp.)²⁴. Ponadto — zgodnie z przepisami uchwały nr 278 Rady Ministrów z dnia 28 października 1965 r. w sprawie zasad finansowania inwestycji i kapitalnych remontów jednostek państwowych — w zakresie inwestycji przedsiębiorstw obowiązuje zasada, że banki opłacają dokumenty rozliczeniowe dotyczące inwestycji i kapitalnych remontów przedsiębiorstw do wysokości środków pozostających do dyspozycji przedsiębiorstw we właściwych funduszach (rachunek „B” funduszu rozwoju, fundusz remontowy, fundusz inwestycyjno-remontowy), a w razie niewystarczalności środków banki opłacają dokumenty rozliczeniowe w ciężar rachunków rozliczeniowych przedsiębiorstw tj. rachunków służących na finansowanie działalności eksploatacyjnej przedsiębiorstwa. Z rachunków rozliczeniowych przedsię-

²³ Patrz uchwała nr 278 Rady Ministrów z dnia 28 października 1965 r. w sprawie zasad finansowania inwestycji i kapitalnych remontów jednostek państwowych (Monitor Polski Nr 61, poz. 318) oraz zarządzenie Ministra Finansów z dnia 30 grudnia 1965 r. w sprawie dopuszczenia do realizacji w latach 1966 i 1967 drobnych inwestycji (Monitor Polski z 1966 r. Nr 2, poz. 16).

biorstw banki opłacają również dokumenty rozliczeniowe dotyczące inwestycji w razie stwierdzenia, że nie mieszczą się one w granicach wartości kosztorysowej inwestycji przyjętych przez bank do finansowania (§ 38).

Brak natomiast normy, która by zezwalała na pokrywanie wydatków eksploatacyjnych w ciężar środków przewidzianych na sfinansowanie inwestycji.

W literaturze fachowej przeważa pogląd, że wszystkie fundusze przedsiębiorstwa tworzą — z prawnego punktu widzenia — jedność majątku przedsiębiorstwa i dopiero szczególny przepis prawny może czynić wyjątki od tej zasady.

Kodeks postępowania cywilnego bezpośrednio nie reguluje tej sprawy. Zawiera on jedynie upoważnienie dla Ministra Finansów do określenia w drodze rozporządzenia wydanego w porozumieniu z Ministrem Sprawiedliwości rachunków bankowych, z których nie może być prowadzona egzekucja ze względu na realizację zadań przewidzianych w narodowych planach gospodarczych albo z innych ważnych przyczyn społecznych lub gospodarczych (art. 894 k.p.c.). Dotychczas nie wydano takiego rozporządzenia.

Jak już podkreślono na wstępie, przepisy k.p.c. z 1964 r. wprowadziły zasadnicze zmiany do obowiązujących poprzednio zasad prowadzenia egzekucji sądowej z rachunków bankowych. Należy tu zwrócić uwagę przede wszystkim na następujące trzy podstawowe kwestie:

1. Według przepisów k.p.c. z 1950 r. zajęcie wierzytelności posiadacza rachunku bankowego obejmowało wyłącznie saldo środków pieniężnych znajdujących się na rachunku w dniu dokonania zajęcia. Natomiast komornik nie miał prawa zajmowania przyszłych wpływów na rachunek bankowy.

Nowe przepisy zmieniły ten stan prawny. Obecnie zajęcie wierzytelności z rachunku bankowego dłużnika obejmuje również kwoty, których nie było na rachunku bankowym w chwili zajęcia, zostały zaś one wpłacone na ten rachunek już po dokonaniu zajęcia (art. 890 § 1 k.p.c.). Praktycznie zatem zajęcie rachunku bankowego utrzymuje się aż do całkowitego pokrycia egzekwowanego zobowiązania posiadacza rachunku bankowego.

W tym zakresie zachodzi k.p.c. przyjął zasadę prawną wyrażoną w art. 8 ust. 1 ustawy z dnia 1 lipca 1958 r. o rozliczeniach pieniężnych jednostek gospodarki uspołecznionej, o której była wyżej mowa.

2. Konsekwencją podkreślonej wyżej zasady oraz szczególnej ochrony, jakie nasze prawodawstwo udziela wynagrodzeniu za pracę oraz roszczeniom alimentacyjnym, jest przyjęcie przez k.p.c. zasady, że zakaz dokonywania wypłat z rachunku bankowego dłużnika, wynikający z zajęcia wierzytelności z tego rachunku, nie dotyczy bieżących wypłat na wynagrodzenie za pracę oraz na zasądzone alimenty i renty o charakterze alimentacyjnym, zasądzone tytułem odszkodowania (art. 890 § 2 k.p.c.). Tego rodzaju zobowiązania posiadacza rachunku bankowego podlegają pokryciu pomimo zajęcia wierzytelności z rachunku bankowego²⁴.

W tym zakresie zachodzi różnica pomiędzy przepisami k.p.c. a dyspozycją art. 8 ust. 1 ustawy o rozliczeniach pieniężnych jednostek gospodarki uspołecznionej, która nakazuje bankom pokrywanie tytułów egzekucyjnych (sądowych, arbitrażowych, administracyjnych) w kolejności ich wpływu z rachunku jednostki

²⁴ Patrz Aleksander M a d e j a: Zmiany w systemie finansowania inwestycji, PUG nr 12 z 1965 r.

²⁵ Zgodnie z przepisami k.p.c. (art. 890 § 2) wypłata na wynagrodzenie za pracę następuje po złożeniu bankowi odpisu listy płac lub innego wiarygodnego dowodu, a wypłata na alimenty i renty alimentacyjne — tytułu wykonawczego stwierdzającego obowiązek dłużnika do płacenia alimentów lub renty. Wypłaty z tych tytułów bank dokonuje do rąk osób upoważnionych do tych świadczeń.

gospodarki uspołecznionej (...) przed wszystkimi innymi płatnościami. Wydaje się, że co najmniej w tym zakresie treść art. 8 ust. 1 ustawy o rozliczeniach pieniężnych wymaga zmiany. Można stwierdzić ponad wszelką wątpliwość, że stosowanie tego przepisu w jego gramatycznym brzmieniu nie byłoby społecznie słuszne.

3. Kodeks postępowania cywilnego wprowadził szczególne przepisy na wypadek zbiegu egzekucji sądowej i administracyjnej do tej samej wierzytelności z rachunku bankowego w sytuacji, gdy kwoty znajdujące się na rachunku bankowym nie wystarczają na pokrycie wszystkich egzekwowanych świadczeń. W tych wypadkach bank obowiązany jest wstrzymać wypłaty z tego rachunku do wysokości należności, na których rzecz zajęcie nastąpiło, i niezwłocznie zawiadomić o tym właściwe organy egzekucyjne (art. 891 k.p.c.). Te ostatnie wstrzymują z kolei czynności egzekucyjne i przekazują akta egzekucji administracyjnej i egzekucji sądowej sądowi powiatowemu, w którego okręgu wszczęto egzekucję, w celu rozstrzygnięcia, który organ egzekucyjny — sądowy czy administracyjny — ma dalej prowadzić łącznie obie egzekucje. Postanowienie w tej sprawie sąd wydaje w ciągu 14 dni (art. 891 k.p.c.).

Przepisy k.p.c. w tym przedmiocie są zharmonizowane z przepisami ustawy z dnia 17 czerwca 1966 r. o postępowaniu egzekucyjnym w administracji, regulującymi zbieg egzekucji (art. 60 i 61). Nie są one natomiast zharmonizowane z przepisami regulującymi tryb inkasa bankowego tytułów egzekucyjnych, tj. z przepisami art. 8 ust. 1 ustawy o rozliczeniach pieniężnych między jednostkami gospodarki uspołecznionej. Do tego tematu wypadnie nam jeszcze powrócić.

Jest rzeczą oczywistą, że również w razie zbiegu egzekucji sądowej i egzekucji administracyjnej zakaz dokonywania wypłat z rachunku bankowego nie dotyczy bieżących wypłat na wynagrodzenia za pracę oraz na zasądzone alimenty i renty o charakterze alimentacyjnym. Na tego rodzaju zobowiązania bank dokonuje wypłat na warunkach określonych w art. 890 § 2 k.p.c.

Mówiąc o egzekucji z rachunku bankowego, należy zwrócić także uwagę na następującą sprawę:

Zasady gospodarki finansowej przedsiębiorstw państwowych, ustalane uchwałami Rady Ministrów na podstawie stosownych przepisów dekretu z dnia 26 października 1950 r. o przedsiębiorstwach państwowych, z reguły przewidują, że środki obrotowe tych przedsiębiorstw pokrywane są jedynie w części funduszami własnymi w obrocie, w pozostałej zaś części — kredytami bankowymi²⁶. Kredyty te z reguły są jedynie ewidencjonowane na rachunkach rozliczeniowych przedsiębiorstwa, przedsiębiorstwo zaś wykorzystuje te kredyty w ten sposób, że zlecając pokrycie określonych płatności w ciężar rachunku rozliczeniowego, powoduje powstanie lub zwiększenie salda debetowego w tym rachunku w granicach łącznej sumy przyznanых kredytów. Każda wpłata na ten rachunek oczywiście zmniejsza saldo debetowe posiadacza rachunku bankowego.

Przy przyjęciu tego typu rozwiązań techniczno-bankowych, rachunek rozlicze-

²⁶ Patrz. np. § 35 ust. 9 uchwały Nr 276 Rady Ministrów z dnia 28 października 1965 r. w sprawie gospodarki finansowej zjednoczeń przemysłowych i zgrupowanych w nich państwowych przedsiębiorstw objętych planowaniem centralnym (Monitor Polski Nr 61, poz. 316), § 36 ust. 1 uchwały nr 277 Rady Ministrów z dnia 28 października 1965 r. w sprawie gospodarki finansowej zjednoczeń budownictwa i zgrupowanych w nich państwowych przedsiębiorstw objętych planowaniem centralnym (Monitor Polski Nr 61, poz. 317) oraz § 14 uchwały nr 280 Rady Ministrów z dnia 28 października 1965 r. w sprawie zasad gospodarki finansowej państwowych przedsiębiorstw przemysłu terenowego i wykonawstwa inwestycyjnego objętych planowaniem terenowym (Mon. Pol. Nr 61, poz. 320).

niowy przedsiębiorstwa korzystającego z bankowych kredytów obrotowych ma saldo debetowe — aż do całkowitej spłaty kredytu.

Na tym tle powstaje pytanie, czy można prowadzić egzekucję sądową z pozostających w debecie rachunków rozliczeniowych przedsiębiorstw.

Problem ten jest problemem kontrowersyjnym i dotychczas nie doczekał się autorytatywnego wyjaśnienia. W literaturze zaś fachowej reprezentowane są poglądy, że również przy saldzie debetowym rachunku rozliczeniowego każda wpłata na dobro tego rachunku podlega zajęciu w trybie egzekucji sądowej, przy czym zwołennicy tego poglądu powołują się na to, że przyjęc'e odmiennego stanowiska praktycznie wyłączałyby egzekucję z rachunku bankowego w stosunku do dłużników korzystających z bankowych kredytów obrotowych i że byłoby to gospodarczo nieuzasadnione.

Rozważania na ten temat mają raczej charakter teoretyczny. Praktyka bowiem banków państwowych idzie w tym kierunku, że bank do wysokości przyznanego przedsiębiorstwu kredytu bankowego pokrywa wszelkie zobowiązania posiadacza rachunku bankowego, nie czyniąc różnicy pomiędzy żądaniami zapłaty, poleceniami przelewu, tytułami egzekucyjnymi składanymi w trybie art. 8 ust. 1 ustawy o rozliczeniach pieniężnych jednostek gospodarki uspołecznionej oraz tytułami wykonawczymi realizowanymi w trybie egzekucji sądowej i administracyjnej.

Sprawa ma istotne znaczenie dopiero w momencie, gdy kredyt bankowy udzielony przedsiębiorstwu nie zostanie spłacony w ustalonym terminie i staje się tzw. kredytem przeterminowanym lub też gdy kredyt bankowy zostaje postawiony w stan natychmiastowej wykonalności z przyczyn uzasadniających przedterminową spłatę kredytu na żądanie banku.

Praktyka banków państwowych w tych wypadkach idzie po linii honorowania tytułów egzekucyjnych i wykonawczych i przyznania im pierwszeństwa przed spłatą swych należności z tytułu kredytu przeterminowanego, jest więc ona zgodna z ogólnymi przepisami o potrąceniu (art. 504 k.c.).

W konkluzji należy zatem dojść do wniosku, że również przy saldzie debetowym rachunku rozliczeniowego nie ma przeszkód do prowadzenia egzekucji sądowej do tego rachunku.

IV. Nowe przepisy o postępowaniu egzekucyjnym w administracji²⁷ — podobnie jak nowy k.p.c. — w dziale dotyczącym egzekucji należności pieniężnych poświęciły odrębny rozdział egzekucji z rachunków bankowych i wkładów oszczędnościowych (art. 76—84). Przepisy te w interesującym nas zakresie zbieżne są z odpowiednimi przepisami k.p.c., a w szczególności: zajęcie wierzytelności z rachunku bankowego zobowiązanego w trybie egzekucji administracyjnej obejmuje również kwoty, których nie było na rachunku bankowym w chwili zajęcia, ale zostały wpłacone na ten rachunek dopiero po dokonaniu zajęcia (art. 77 § 1); wynikający z zajęcia wierzytelności z rachunku bankowego zakaz wypłat z tego rachunku bez zgody organu egzekucyjnego nie dotyczy bieżących wypłat na wynagrodzenie za pracę oraz na zasadzone alimenty i renty o charakterze alimentacyjnym zasadzone tytułem odszkodowania (art. 77 ust. 2); wreszcie — podobnie jak k.p.c. — reguluje tryb postępowania w razie zbiegu egzekucji administracyjnej i sądowej do tej samej wierzytelności z rachunku bankowego zobowiązanego, jeżeli kwoty znajdujące się na rachunku bankowym nie wystarczą na pokrycie wszystkich egzekwowanych należności (art. 78). Ustawa

²⁷ Ustawa z dnia 17 czerwca 1966 r. — Dz. U. Nr 24, poz. 151. Patrz także rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 17 września 1966 r. w sprawie wykonania ustawy o postępowaniu egzekucyjnym w administracji — Dz. U. Nr 45, poz. 279.

o postępowaniu egzekucyjnym w administracji — podobnie jak k.p.c. — zawiera dla Ministra Finansów upoważnienie do określenia w drodze rozporządzenia rachunków bankowych, z których nie może być prowadzona egzekucja administracyjna ze względu na realizację zadań przewidzianych w narodowych planach gospodarczych albo z innych ważnych przyczyn społecznych czy gospodarczych (art. 84).

Zbieżność przepisów regulujących egzekucję wierzytelności z rachunku bankowego, zawartych w ustawie o postępowaniu egzekucyjnym w administracji, z przepisami k.p.c. zwalnia nas od bliższego zajmowania się tym tematem.

V. Szerzej natomiast wypada się zająć egzekucją orzeczeń arbitrażowych.

Przepisy o państwowym arbitrażu gospodarczym²⁸ wychodzą z podstawowego założenia, że orzeczenia zapadłe w postępowaniu arbitrażowym powinny być bezwzględnie wykonane bez wdrażania postępowania egzekucyjnego. Zgodnie z tą zasadą powołane niżej rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 3 maja 1960 r. w sprawie organizacji państwowych komisji arbitrażowych i trybu postępowania arbitrażowego stanowi, że orzeczenia zapadłe w postępowaniu arbitrażowym, prawomocne nakazy zapłaty, ugody zatwierdzone w tym postępowaniu i zarządzenia prezesa komisji arbitrażowej powinny być wykonane bezwzględnie bez wdrażania postępowania egzekucyjnego (§ 94 ust. 1), przy czym wierzyciel powinien ten dokument (zaopatrzone klauzulą wykonalności) złożyć we właściwym banku celem pokrycia roszczenia z rachunku bankowego dłużnika zgodnie z sentencją orzeczenia. Jeżeli zaś pokrycie roszczenia nie może nastąpić z funduszu wskazanego w sentencji orzeczenia, to bank pokryje należność z innych funduszy dłużnika, zgodnie z obowiązującymi przepisami (§ 95).

W literaturze fachowej²⁹ ten tryb wykonania orzeczeń arbitrażowych określa się nietrafnie jako „egzekucję z rachunku bankowego”. W istocie bowiem jest to realizacja orzeczeń arbitrażowych w trybie bankowego inkasa tytułów egzekucyjnych na zasadzie art. 8 ust. 1 ustawy o rozliczeniach pieniężnych jednostek gospodarki uspołecznionej.

Drugim sposobem wykonania orzeczeń arbitrażowych jest sposób uregulowany w rozdziale 21 (Postępowanie egzekucyjne — § 96—103) rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 3 maja 1960 r. Ten sposób wykonania orzeczeń arbitrażowych uzależniony jest od spełnienia określonych warunków. W szczególności jeżeli strona zobowiązana do spełnienia świadczenia nie wykona go w ciągu 7 dni od doręczenia jej przez wierzyciela wezwania do dobrowolnego wykonania zobowiązania, wierzyciel zaś nie może uzyskać zaspokojenia w trybie bankowego inkasa tytułu arbitrażowego — może się on zwrócić do prezesa komisji arbitrażowej, która rozpoznawała sprawę w pierwszej instancji, z wnioskiem o zarządzenie egzekucji, wskazując zarazem jej sposób. Zarządzenie egzekucyjne wydaje wówczas prezes komisji arbitrażowej, oznaczając w nim świadczenie, jakie ma być spełnione, oraz sposób egzekucji, jaki — stosownie do okoliczności — uważa za odpowiedni. Postępowanie egzekucyjne przeprowadza się w trybie przepisany w k.p.c.

Należy przy tym podkreślić, że zgodnie z ustalonym orzecznictwem arbitrażo-

²⁸ Dekret z dnia 5 sierpnia 1949 r. o państwowym arbitrażu gospodarczym (Dz. U. z 1961 r. Nr 37, poz. 195) oraz rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 3 maja 1960 r. w sprawie organizacji państwowych komisji arbitrażowych i trybu postępowania arbitrażowego (Dz. U. Nr 26, poz. 148).

²⁹ Patrz Władysław Kufel i Mieczysław Tyczka: Postępowanie arbitrażowe, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1963, str. 236 i nast.

wym nie tylko wszczęcie, ale również zawieszenie i umorzenie postępowania egzekucyjnego wymaga w tych wypadkach decyzji prezesa komisji arbitrażowej. Taką tezę zawiera m. in. orzeczenie GKA z dnia 27 marca 1962 r., które w uzasadnieniu ustala, że „nie jest dopuszczalne umorzenie przez samego wierzyciela egzekucji należności zasądzonej orzeczeniem OKA. Skoro bowiem egzekucja ta może być wszczęta wyłącznie na podstawie zarządzenia wydanego przez prezesa komisji arbitrażowej, to dyspozycja w sprawie umorzenia lub zawieszenia egzekucji należy do tego organu, który wydał zarządzenie w przedmiocie jej wszczęcia”³⁰.

Wykonanie orzeczeń w trybie inkasa bankowego odbywa się — jak to podkreślono wyżej — zgodnie z art. 8 ust. 1 ustawy z dnia 1 lipca 1958 r. o rozliczeniach pieniężnych jednostek gospodarki uspołecznionej. Szczegółowy zaś tryb realizacji tych tytułów reguluje jednolicie dla całego aparatu bankowego instrukcja służbowa Narodowego Banku Polskiego nr B/2 „Rozliczenia pieniężne”, o której była już mowa w części II artykułu.

W praktyce zdarzają się wypadki, że jednostka gospodarki uspołecznionej kieruje arbitrażowe tytuły egzekucyjne do komornika celem wszczęcia egzekucji do rachunku bankowego dłużnika i że komornik podejmuje na tej podstawie kroki w celu przeprowadzenia egzekucji wierzytelności z rachunku bankowego w trybie art. 889 i nast. k.p.c.

Praktyka taka jest oczywiście bezzasadna. Jak bowiem wskazano wyżej, w celu uzyskania zaspokojenia jedynie wierzyciel uprawniony jest do skierowania arbitrażowego tytułu egzekucyjnego do banku, by uzyskać zaspokojenie z rachunku bankowego dłużnika. Pośrednictwo komornika w tym zakresie należy wyłączyć. Nie jest ono przewidziane w obowiązujących przepisach i nie ma żadnego uzasadnienia.

Do prowadzenia egzekucji sądowej niezbędny jest tytuł wykonawczy, tj. tytuł egzekucyjny zaopatrzony klauzulą wykonalności (art. 776 k.p.c.), przy czym klauzula wykonalności w rozumieniu k.p.c. nie jest równoznaczna z pojęciem klauzuli wykonalności, o której mowa w art. 95 ust. 1 rozporządzenia z dnia 3 maja 1960 r. w sprawie organizacji państwowych komisji arbitrażowych i trybu postępowania arbitrażowego. Zaopatrzenie bowiem wypisu orzeczenia arbitrażowego (nakazu zapłaty, ugody itp.) klauzulą wykonalności nadaje temu dokumentowi jedynie charakter tytułu egzekucyjnego. Dopiero zarządzenie egzekucyjne prezesa komisji arbitrażowej wydane w trybie § 100 rozporządzenia z dnia 3 maja 1960 r. zastępuje klauzulę wykonalności w rozumieniu k.p.c. (§ 101 pkt 2) i nadaje arbitrażowemu tytułowi egzekucyjnemu charakter tytułu wykonawczego.

W konkluzji należy dojść do wniosku, że jednostki podlegające państwowemu arbitrażowi gospodarczemu mogą dochodzić swych roszczeń, objętych arbitrażowym tytułem egzekucyjnym, w trybie egzekucji sądowej jedynie wówczas, gdy nie mogą uzyskać zaspokojenia swej wierzytelności w trybie inkasa bankowego tytułów arbitrażowych, ale tylko po uzyskaniu zarządzenia egzekucyjnego prezesa komisji arbitrażowej.³¹

Egzekucja sądowa tych tytułów jest oczywiście możliwa wyłącznie w stosunku do tych jednostek gospodarki uspołecznionej, przeciwko którym z mocy przepisów

³⁰ Orzeczenie to opublikowano w PUG nr 1 (175) z 1963 r. oraz w PiP nr 1 z 1963 r. z glosą M. Gersdorfa (nie podzielającej tezy orzeczenia), a także w OSPiKA z 1963 r., poz. 48 z glosą E. Wengierka, która zawiera częściową aprobatę tezy orzeczenia.

³¹ Analogiczny pogląd reprezentuje M. Tycza (Postępowanie arbitrażowe, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1963, str. 236—237), ustalając m. in., że § 97 ust. 1 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 3 maja 1960 r. w sprawie organizacji państwowych komisji arbitrażowych jest przepisem szczególnym, który powoduje wyłączenie art. 8 ust. 2 ustawy z dnia 1 lipca 1958 r. o rozliczeniach pieniężnych jednostek gospodarki uspołecznionej.

k.p.c. można ją prowadzić (art. 1062 § 1 i art. 1063 § 1 k.p.c.), tj. do przedsiębiorstw państwowych i do jednostek gospodarki uspołecznionej nie będących państwową jednostką organizacyjną.

VI. Z przedstawionego wyżej stanu prawnego wynika, że dysponujemy czterema trybami zaspokajania z rachunku bankowego roszczeń stwierdzonych tytułami egzekucyjnymi i tytułami wykonawczymi, a mianowicie:

- trybem inkasa bankowego tytułów egzekucyjnych (sądowych, arbitrażowych i administracyjnych), przewidzianym w ustawie z dnia 1 lipca 1958 r. o rozliczeniach pieniężnych jednostek gospodarki uspołecznionej,
- trybem egzekucji z rachunków bankowych, uregulowanym w k.p.c.,
- trybem egzekucji z rachunków bankowych, uregulowanym ustawą z dnia 17 czerwca 1966 r. o postępowaniu egzekucyjnym w administracji, oraz
- trybem egzekucyjnym orzeczeń arbitrażowych, uregulowanym w rozporządzeniu Rady Ministrów z dnia 3 maja 1960 r. w sprawie organizacji państwowych komisji arbitrażowych i trybu postępowania arbitrażowego.

Największe praktyczne znaczenie ma pierwszy z tych trybów, tj. tryb inkasa bankowego tytułów egzekucyjnych. Jest to tryb najprostszy, pozwalający przy tym na całkowite niemal uniknięcie kosztów postępowania. Po wejściu w życie nowego k.p.c. tryb ten stracił na atrakcyjności dlatego, że także egzekucja sądowa z rachunku bankowego w obecnym stanie prawnym obejmuje nie tylko wierzytelności istniejące na tym rachunku w chwili dokonania zajęcia, ale również wierzytelności przyszłe. W tej drodze nastąpiło w pewnym sensie zrównanie trybu inkasa bankowego tytułów egzekucyjnych z egzekucją z rachunku bankowego.

Nowe przepisy o egzekucji z rachunku bankowego ustalają — jak to wskazano wyżej — tryb postępowania w razie zbiegu egzekucji sądowej i egzekucji administracyjnej do tej samej wierzytelności z rachunku bankowego dłużnika (art. 891 k.p.c. i art. 78 ustawy o postępowaniu egzekucyjnym w administracji). Natomiast nie ustalają one trybu postępowania w razie zbiegu egzekucji sądowej lub administracyjnej z pokrywaniem tytułów egzekucyjnych w trybie art. 8 ust. 1 ustawy o rozliczeniach pieniężnych jednostek gospodarki uspołecznionej. Sprawa ta budziła liczne wątpliwości przed wejściem w życie nowego k.p.c. Nie zostały one nie tylko wyjaśnione nowymi przepisami o egzekucji sądowej i administracyjnej, lecz raczej pogłębiły się.³² Osobiście reprezentuję pogląd, że z istoty i funkcji przepisów egzekucyjnych wynika, iż przepisom tym należy dać pierwszeństwo przed trybem inkasa bankowego tytułów egzekucyjnych. Jest to jednak teza dyskusyjna, a jej trafność może budzić uzasadnione wątpliwości.

Inną wątpliwością, która powstała na tle wejścia w życie nowych przepisów o egzekucji sądowej i administracyjnej z rachunków bankowych, jest sprawa kolejności pokrywania wierzytelności objętych tytułem egzekucyjnym realizowanym w trybie inkasa bankowego. Jak o tym była już mowa, art. 8 ust. 1 ustawy o rozliczeniach pieniężnych jednostek gospodarki uspołecznionej przyjmuje w tym zakresie kolejność wpływu tych tytułów do banku przed wszystkimi innymi płatnościami. Gramatyczne zatem brzmienie tego przepisu oznacza, że nie przyznaje on szczególnej ochrony prawnej bieżącym wypłatom na wynagrodzenia za prace oraz na zasądzone alimenty, jak również na renty o charakterze alimentacyjnym zasądzone tytułem odszkodowania, przewidzianej w art.

³² Por.: Franciszek Wentowski: Kilka uwag na temat egzekucji sądowej z rachunków bankowych, „Wiadomości Narodowego Banku Polskiego” nr 5 z 1965 r., str. 160 i nast.; Tadeusz Leopold Michałowski: O niektórych zagadnieniach związanych z egzekucją należności pieniężnych od jednostek gospodarki uspołecznionej, PUG nr 8/9 z 1965 r., str. 236 i nast.

890 § 2 k.p.c. oraz w art. 77 § 2 ustawy o postępowaniu egzekucyjnym w administracji. Moim zdaniem brak podstaw, żeby treści tych przepisów nie rozciągać na przepisy regulujące tryb inkasa bankowego tytułów egzekucyjnych.

Obie te kwestie wymagają niewątpliwie autentycznej interpretacji.

Wreszcie w praktyce wyłoniły się wątpliwości na temat dopuszczalności prowadzenia postępowania egzekucyjnego w stosunku do spółdzielni w likwidacji.

Problem ten stanowił przedmiot orzeczenia Głównej Komisji Arbitrażowej, która rozpatrywała zarzut oparty na założeniu, że prowadzenie egzekucji z majątku spółdzielni w okresie jej likwidacji jest niedopuszczalne, ponieważ podważałoby to możliwość prawidłowego, planowego i celowego prowadzenia likwidacji spółdzielni oraz naruszałoby interesy wierzycieli uprzywilejowanych przez ustawę o spółdzielniach i ich związkach. Główna Komisja Arbitrażowa nie podzieliła tego zarzutu i zajęła stanowisko, że obowiązujące ustawodawstwo nie zawiera przepisów wyłączających możliwość prowadzenia postępowania egzekucyjnego do spółdzielni znajdującej się w stanie likwidacji³³.

Zbieżne z tym stanowisko zajmują Mirosław Gersdorf i Jerzy Ignatowicz w komentarzu do ustawy o spółdzielniach i ich związkach³⁴, reprezentując tezę, że przepis art. 82 § 1 tej ustawy nie zmienia w niczym żadnych przepisów egzekucyjnych. Dotyczy on bowiem wyłącznie dobrowolnego zaspokojenia przez likwidatora zobowiązań spółdzielni. Prowadzenie więc egzekucji wobec spółdzielni w likwidacji odbywa się według dotychczasowych zasad czy to w trybie sądowym, czy też arbitrażowym lub administracyjnym. W wypadku wszczęcia egzekucji obowiązuje w szczególności przewidziana przez przepisy egzekucyjne, a nie przez art. 82 kolejność uprzywilejowanych wierzycieli (str. 118).

Szczególnym tematem egzekucji z rachunku bankowego zajmuje się orzeczenie GKA z dnia 12 lutego 1965 r.³⁵ zawierające następującą tezę:

„Bank — w którym na wniosek jednostki gospodarki uspołecznionej (jako wierzyciela) komornik dokonał zajęcia wierzytelności z rachunku bankowego organizacji spółdzielczej, pozostającej w stanie likwidacji i będącej równocześnie dłużnikiem banku — może odmówić wypłaty zajętych kwot do chwili pokrycia swoich wierzytelności”.

W uzasadnieniu tego orzeczenia GKA powołała się na przepis art. 20 prawa bankowego³⁶. Przepis ten ustala, że bank państwowy może potrącić ze swego długu wierzytelność, której termin płatności jeszcze nie nadszedł, jeżeli jednostka będąca dłużnikiem została postawiona w stan likwidacji, jak również we wszystkich tych wypadkach, kiedy przysługuje mu prawo ściągnięcia swoich wierzytelności przed nadejściem terminu płatności.

Mimo że powołane wyżej orzeczenie GKA bezpośrednio określa uprawnienia banku państwowego, ma ono zasadnicze znaczenie, ustalając pozycję wierzyciela-jednostki gospodarki uspołecznionej w wypadku prowadzenia egzekucji przez tę jednostkę do wierzytelności z rachunku bankowego.

Orzeczenie GKA z dnia 12 lutego 1965 r. zostało zaopatrzone głosem Mirosława Gersdorfa, który w konkluzji krytycznie ocenia zasadność tego orzeczenia zarówno w świetle obowiązującego obecnie stanu prawnego, jak i w płaszczyźnie założeń ekonomicznych oraz rozwiązań techniczno-bankowych, obowiązujących przy kredytowaniu przedsiębiorstw gospodarki uspołecznionej. W szczególności autor tej glosy

³³ Orzeczenie to jest opublikowane w PUG nr 1 z 1963 r.

³⁴ Komentarz wydany przez Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa 1962.

³⁵ Opublikowane w OSPIKA Nr 6 z 1966 r., pod poz. 138.

³⁶ Ustawa z dnia 13 kwietnia 1960 r. o prawie bankowym (Dz. U. z 1960 r. Nr 20, poz. 121, z 1964 r. Nr 8, poz. 50 i z 1966 r. Nr 24, poz. 151).

reprezentuje pogląd aprobujący orzeczenie GKA uznające dopuszczalność dokonania przez bank potrącenia swej wierzytelności do posiadacza rachunku bankowego z jego wierzytelności do banku z tytułu środków pieniężnych znajdujących się na tym rachunku bądź na niego wpływających — mimo ich zajęcia przez osobę trzecią — jedynie w stosunku do środków pieniężnych, które wpłynęły na rachunek przed dniem zajęcia.

Założenia i rozmiary artykułu nie pozwalają na szersze omówienie poglądów zawartych w omawianej glosie. Ograniczę się zatem jedynie do stwierdzenia, że podzielałm zasadność orzeczenia GKA z dnia 12 lutego 1965 r. Natomiast nie podzielam poglądów zawartych w glosie, które na podstawie obowiązujących w Narodowym Banku Polskim zasad kredytowania przedsiębiorstw³⁷ podają w wątpliwość słuszność zasady wyrażonej w art. 20 prawa bankowego i w art. 39 ustawy o Narodowym Banku Polskim, jako rzekomo sprzecznej z linią rozwojową systemu kredytowo-rozliczeniowego, która — jak to słusznie twierdzi autor glosy — poszła w kierunku przeciwdziałania nie zawinionym przez dostawców zatorom w otrzymywaniu należności i oddaniu prymatu elementom cywilnoprawnym w stosunkach między bankiem a jego klientami.

Osobiście nie dopatruję się sprzeczności pomiędzy przepisem art. 20 prawa bankowego z 1960 r. oraz art. 39 ustawy o NBP z 1958 r. a zasadami kredytowania przedsiębiorstw uspołecznionych. Wspomniane przepisy przyznają bankom państwowym szczególnie przywilej, rzeczywiście uprzywilejowują banki jako wierzyciela. Przepisy te w sposób wyraźny zostały utrzymane w mocy przepisami wprowadzającymi kodeks cywilny (art. VIII § 2 pkt 13) i przepisami wprowadzającymi kodeks postępowania cywilnego (art. IX pkt 5 i 7). Są one uprawnieniem banku państwowego, z którego — jak to podkreśla autor glosy — banki w zasadzie korzystają w granicach zapewniających pełną ochronę interesów osób trzecich prowadzących egzekucję z rachunku bankowego.

Z tej praktyki, leżącej w ramach bankowej polityki kredytowania przedsiębiorstw gospodarki uspołecznionej, nie można jednak — moim zdaniem — wyciągać wniosku podającego w wątpliwość zasadę wyrażoną w art. 20 prawa bankowego oraz uprawnienia banku państwowego do korzystania z tego przepisu, jeżeli w konkretnej sytuacji uzna to za niezbędne³⁸.

³⁷ Analogiczne rozwiązania zawiera również instrukcja służbowa Banku Inwestycyjnego, regulująca zasady kredytowania działalności eksploatacyjnej przedsiębiorstw wykonawstwa inwestycyjnego (ZND Nr 57/65).

³⁸ W czasie druku niniejszego numeru „Palestry” opublikowano glosę Mikołaja Andreowicza, aprobującą orzeczenie GKA z dnia 12 lutego 1965 r. — OSPiKA nr 12 z 1966 r., poz. 263.

JANUSZ SZWAJA

Kontraktacja w kodeksie cywilnym

Przed wejściem w życie kodeksu cywilnego umowa kontraktacji nie była unormowana w żadnym akcie o randze ustawy. Regulowały ją jedynie przepisy zawarte w uchwałach Rządu i w innych aktach normatywnych niższego rzędu.

Stan taki był niewłaściwy z kilku względów. Przede wszystkim gospodarce i społeczne znaczenie kontraktacji wymagało uregulowania tej instytucji aktem o randze ustawy, zwłaszcza że stronami w umowach kontraktacji — prócz jednostek gospodarki uspołecznionej — są również chłopcy gospodarujący indywidualnie.